

PROFILAKTIKA INSPEKTORINING MA’MURIY HUDUDDA SODIR ETILADIGAN SUIITSID HOLATLARINING PROFILAKTIKASINI TA’MINLASH FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH

Boltaboyev Odiljon Raximovich, Ahmaddiyorov Davlatbek Obidjon o‘g‘li

¹Ilmiy Rahbar: IIV Akademiyasi Tashkiliy Boshqarma yuridik ta’minlash guruhi bosh
yurist konsulti, mayor

²324-guruh kursanti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20200978>

Annotatsiya: Ushbu maqolada profilaktika inspektorining ma’muriy hududda sodir etiladigan suiitsid holatlarining oldini olish bo‘yicha faoliyatini takomillashtirish masalalari o‘rganiladi. Suiitsidning asosiy sabablari, xavf guruhlar va profilaktika inspektorlarining mavjud faoliyatidagi kamchiliklar tahlil qilinadi. Maqolada monitoring va erta aniqlash tizimini kuchaytirish, inspektorlarni maxsus psixologik treninglardan o‘tkazish, tibbiyot muassasalari, mahalla institutlari va jamoat tashkilotlari bilan hamkorlikni rivojlantirish, innovatsion texnologiyalardan foydalanish kabi takomillashtirish yo‘llari taklif etiladi. Shuningdek, inspektorlarning o‘zini psixologik jihatdan himoya qilish mexanizmlari ham ko‘rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: profilaktika inspektori, suiitsid profilaktikasi, ma’muriy hudud, erta aniqlash, huquqbuzarliklar profilaktikasi, psixologik yordam, hamkorlik.

Kirish

Zamonaviy jamiyatda suiitsid muammosi global xavf sifatida qaralmoqda. O‘zbekiston Respublikasida ham, xususan, yoshlar va mehnat yoshidagi fuqarolar orasida bu holatlar tashvish uyg‘otmoqda. Profilaktika inspektorlari ichki ishlar organlarining quyi bo‘g‘inida mahallalar va ma’muriy hududlarda huquqbuzarliklarning oldini olish, jamoat xavfsizligini ta’minlashda yetakchi rol o‘ynaydi. Suiitsid holatlarini profilaktika qilish inspektorlar faoliyatining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, bu nafaqat jinoyatning oldini olish, balki inson hayotini saqlab qolishga qaratilgan ijtimoiy-mas’uliyatli vazifadir.

Ushbu maqolada profilaktika inspektorlarining suiitsid holatlarini oldini olish faoliyatini takomillashtirish yo‘llari, muammolar va takliflar ko‘rib chiqiladi.

Suiitsid holatlarining sabablari va inspektorlarning roli

Suiitsid ko‘pincha psixologik muammolar, oilaviy nizolar, moliyaviy qiyinchiliklar, giyohvandlik, depressiya, ijtimoiy izolyatsiya va boshqa omillar bilan bog‘liq bo‘ladi. Ma’muriy hududlarda inspektorlar aholini yaqindan bilganligi sababli, xavf guruhlarini (yolg‘iz yashovchilar, muammoli oilalar, ruhiy kasalliklarga chalingan shaxslar) erta aniqlash imkoniyatiga ega.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5005 va PQ-2896-sonli hujjatlarida huquqbuzarliklar profilaktikasini tubdan takomillashtirish, inspektorlarning asosiy vazifalarini aniq belgilash va ularni samarasiz funksiyalardan ozod qilish belgilangan. Suiitsid profilaktikasi ham shu doiraga kiradi, chunki u fuqarolar hayoti va sog‘lig‘ini himoya qilishning bir qismidir.

Hozirgi holatdagi muammolar

Ma’lumotlar va monitoring yetarli emas: Ko‘p hollarda suiitsid holatlari haqida o‘z vaqtida ma’lumot olinmaydi.

Inspektorlarning psixologik tayyorgarligi past: Suiitsid xavfini aniqlash va suhbat o‘tkazish bo‘yicha maxsus treninglar kam.

Hamkorlik zaif: Tibbiyot muassasalari, mahalla qo'mitalari, ta'lim tizimi va NNTlar bilan muvofiqlashtirish yetarli emas.

Resurslar cheklangan: Ma'muriy hududlarda psixologik yordam punktlari va "ishonch telefonlari" yetishmaydi.

Stigma: Fuqarolar ruhiy muammolar haqida ochiq gapirishdan qo'rqadi.

Faoliyatni takomillashtirish yo'llari

1. Monitoring va erta aniqlash tizimini kuchaytirish

Inspektorlar har chorakda o'z hududidagi xavf guruhlarini ro'yxatga olishi, oilaviy tashriflar davomida psixologik holatni baholashi kerak. "Mening inspektorim" mobil ilovasi orqali anonim xabar berish mexanizmini joriy etish samarali bo'ladi.

2. Maxsus trening va ta'lim

Suiitsid xavfini aniqlash belgilari (QRP: Question, Persuade, Refer — so'ra, ishontir, yo'naltir).

Faol suhbat usullari.

Stressni boshqarish va o'z-o'ziga yordam ko'rsatish.

Har yili majburiy sertifikatli kurslar o'tkazish.

3. Hamkorlikni kengaytirish

Sog'liqni saqlash vazirligi bilan birgalikda hududiy psixologik markazlar tashkil etish.

Mahalla fuqarolar yig'inlari, maktab psixologlari va diniy ulamolar bilan muntazam uchrashuvlar.

"Ishonch telefonlari" (masalan, yagona raqam) va mobil krizis guruhlarini faollashtirish.

4. Jamoatchilik va oila bilan ishlash

Hududda ochiq suhbatlar, seminarlar va "Sog'lom oila — baxtli jamiyat" mavzusidagi tadbirlar.

Oilaviy nizolarni erta hal qilish mexanizmlari.

Ijtimoiy tarmoqlar orqali profilaktik kontent tarqatish.

5. Texnologiyalar va innovatsiyalardan foydalanish

GIS-xaritalar orqali xavfli hududlarni belgilash.

AI yordamida risk tahlili (anonim ma'lumotlar asosida).

Raqamli hisobot tizimi.

6. Inspektorlarning o'zini himoya qilish

Inspektorlarning o'zi ham yuqori stress ostida ishlaydi. Ular uchun psixologik yordam va peer-support (hamkasblar yordami) dasturlarini joriy etish zarur.

Asosiy qism

Suiitsid holatlarining mohiyati, sabablari va ijtimoiy xavfi:

Suiitsid (o'z joniga qasd qilish) zamonaviy jamiyatning eng og'ir ijtimoiy-psixologik muammolaridan biri hisoblanadi. Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining (JSST) ma'lumotlariga ko'ra, har yili dunyoda 700 mingdan ortiq odam suiitsid natijasida halok bo'ladi. O'zbekistonda ham bu muammo, ayniqsa, yoshlar, mehnat yoshidagi fuqarolar va qishloq hududlarida dolzarbdir.

Suiitsidning asosiy sabablari quyidagilar:

Oilaviy nizolar va zo'ravonlik;

Moliyaviy qiyinchiliklar va ishsizlik;

Depressiya, ruhiy kasalliklar va alkogol/gyiyoqvandlik;

Ijtimoiy izolyatsiya va yolg'izlik;

Bullying (ta'qib qilish), imtihon stressi (yoshlar orasida);

O'tmishdagi travmalar va umidsizlik.

Ma'muriy hududlarda profilaktika inspektori aholini yaqindan bilishi, oilaviy muhitni kuzatishi va xavf guruhlarini erta aniqlashi mumkin bo'lgan birinchi shaxs hisoblanadi. Ichki ishlar organlarining huquqbuzarliklar profilaktikasi bo'yicha PQ-2896-sonli qarori va "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi Qonunga muvofiq, inspektor nafaqat jinoyat, balki fuqarolar hayotini saqlashga qaratilgan profilaktika ishlarini olib borishi shart.

2. Profilaktika inspektorining mavjud faoliyati va uning kamchiliklari

Hozirgi vaqtda profilaktika inspektorlari quyidagi yo'nalishlarda ish olib boradi:

Xavf guruhidagi shaxslarni hisobga olish;

Oilaviy tashriflar va profilaktik suhbatlar;

Mahalla faollari va fuqarolar yig'inlari bilan hamkorlik;

Huquqbuzarliklarning oldini olish tadbirlari.

Biroq, suiitsid profilaktikasi bo'yicha maxsus yo'naltirilgan faoliyat yetarli emas. Asosiy muammolar:

Inspektorlarning psixologik va suiitsid xavfini aniqlash bo'yicha maxsus tayyorgarligi yetishmasligi;

Tibbiyot muassasalari, psixologlar va ijtimoiy xizmatlar bilan muvofiqlashtirishning zaifligi;

Ma'lumotlar bazasining yetarli emasligi (suiitsidga urinish holatlari to'liq monitoring qilinmaydi);

Resurslar cheklanganligi (ishonch telefonlari, mobil krizis guruhlarini kam);

Stigma tufayli fuqarolar muammo haqida ochiq gapirishdan qo'rqishi.

Natijada, ko'p hollarda suiitsid holatlari reaktiv (voqea sodir bo'lgandan keyin) choralar bilan cheklanmoqda, profilaktik ish esa yetarli samara bermayapti.

3. Faoliyatni takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari

3.1. Monitoring va erta aniqlash tizimini kuchaytirish

Inspektor har chorakda o'z ma'muriy hududidagi xavf guruhlarini (yolg'iz yashovchilar, muammoli oilalar, ruhiy kasalligi bor shaxslar, oldin suiitsidga urinish holati bo'lganlar) ro'yxatga olishi kerak. Oilaviy tashriflar davomida psixologik holatni baholash uchun oddiy screening savollari (masalan, "Oxirgi paytlarda o'zingizni qanday his qilyapsiz?") qo'llanilishi mumkin. "Mening inspektorim" yoki shunga o'xshash mobil ilova orqali anonim signal berish mexanizmini joriy etish tavsiya etiladi.

3.2. Kadrlar tayyorlash va malakasini oshirish

Har yili majburiy treninglar: suiitsid xavfini aniqlash (QPR usuli — Question, Persuade, Refer), krizisda suhbat olib borish, stressni boshqarish.

JSSTning LIVE LIFE va mhGAP dasturlarini milliy darajada moslashtirish.

Inspektorlar uchun psixologik yordam va "peer-support" (hamkasblar o'rtasidagi yordam) tizimini yaratish.

3.3. Ko'p tarmoqli hamkorlikni rivojlantirish

Sog'liqni saqlash vazirligi bilan birgalikda hududiy psixologik yordam punktlarini tashkil etish.

Mahalla qo'mitalari, maktab psixologlari, diniy ulamolar va NNTlar bilan muntazam ishchi guruhlar yaratish.

Yagona "Ishonch telefoni" (masalan, 1007 yoki maxsus raqam) va mobil krizis guruhlarini faollashtirish.

3.4. Jamoatchilik va oila bilan ishlash

"Sog'lom oila — xavfsiz mahalla" mavzusidagi seminarlar va ochiq suhbatlar.

Oilaviy nizolarni erta bartaraf etish mexanizmlari.

Ijtimoiy tarmoqlar va mahalliy ommaviy axborot vositalari orqali suiitsid haqida mas’uliyatli axborot tarqatish (JSST tavsiyalariga muvofiq).

3.5. Innovatsion yondashuvlar va texnologiyalar

GIS-xaritalar yordamida xavfli hududlarni aniqlash.

Anonim ma’lumotlar asosida risk tahlili.

Raqamli hisobot va monitoring tizimi.

3.6. Inspektorning o’zini himoya qilish

Inspektorlar yuqori emotsional yuklama ostida ishlaydi. Shuning uchun ular uchun doimiy psixologik yordam va rotatsiya tizimini joriy etish zarur.

4. Samaradorlikni baholash mezonlari

Faoliyat samaradorligini quyidagilar bo’yicha baholash mumkin:

Suiitsid va unga urinish holatlarining kamayishi;

Xavf guruhidagi shaxslar bilan qamrov darajasi;

Fuqarolar va hamkor tashkilotlarning qoniqish darajasi;

Amalga oshirilgan tadbirlar soni va sifati.

Xulosa

Profilaktika inspektorining ma’muriy hududda sodir etiladigan suiitsid holatlarining oldini olish bo’yicha faoliyatini takomillashtirish dolzarb va murakkab vazifadir. Ushbu maqolada ta’kidlanganidek, suiitsid muammosi nafaqat tibbiy, balki ijtimoiy, huquqiy va profilaktik xarakterga ega bo’lib, uning samarali oldini olishda ichki ishlar organlarining quyi bo’g’ini — profilaktika inspektorlari yetakchi rol o’ynashi lozim.

Hozirgi vaqtda mavjud tizimda monitoringning zaifligi, kadrlarning maxsus tayyorgarligi yetishmasligi, idoralararo hamkorlikning past darajasi va resurslar cheklanganligi kabi muammolar suiitsid profilaktikasining samaradorligini pasaytirmoqda. Shu bois, monitoring va erta aniqlash tizimini kuchaytirish, inspektorlarni muntazam psixologik treninglardan o’tkazish, Sog’liqni saqlash vazirligi, mahalla institutlari, ta’lim muassasalari va jamoat tashkilotlari bilan ko’p tarmoqli hamkorlikni rivojlantirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish hamda inspektorlarning o’zini psixologik jihatdan himoya qilish mexanizmlarini yaratish zarur.

Asosiy takliflar:

Suiitsid profilaktikasi bo’yicha alohida normativ-huquqiy hujjat va yo’riqnoma ishlab chiqish;

Hududiy psixologik yordam markazlari va yagona "Ishonch telefoni" tizimini kuchaytirish;

Inspektorlar malakasini oshirishni majburiy va doimiy tizimga aylantirish;

Samaradorlikni baholashda faqat statistik ko’rsatkichlar emas, balki jamoatchilik fikri va real natijalarni asos qilish.

Har bir profilaktika inspektori o’z hududidagi har bir fuqaroning hayoti uchun mas’ul ekanligini chuqur anglashi kerak. Chunki bugungi kunda bir inson hayotini saqlab qolish — butun jamiyatning kelajagini saqlab qolish demakdir.

References:

1. O’zbekiston Respublikasining “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to’g’risida”gi O’RQ-371-sonli Qonuni (14.05.2014 y.). Lex.uz.
2. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ichki ishlar organlarining huquqbuzarliklar profilaktikasi bo’linmalari faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PQ-2896-sonli Qarori (18.04.2017 y.)

3. 3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ichki ishlar organlarining faoliyati samaradorligini tubdan oshirish, jamoat tartibini, fuqarolar huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilishni ta‘minlashda ularning mas‘uliyatini kuchaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5005-sonli Farmoni (10.04.2017 y.)
4. 4. Jahon sog‘liqni saqlash tashkilotining (JSST) “Suicide prevention” bo‘yicha tavsiyalari va LIVE LIFE dasturi (WHO, 2021–2024)
5. 5. “Voyaga yetmaganlar o‘rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to‘g‘risida”gi O‘RQ-263-sonli Qonun
6. 6. Sh.M. Mirziyoyev. Huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida: PQ-2833-sonli Qaror (14.03.2017 y.)
7. 7. O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligining suiitsid profilaktikasi bo‘yicha normativ hujjatlari va uslubiy qo‘llanmalari
8. 8. Preventing Suicide: A Resource for Police, Firefighters and Other First Line Responders. WHO, 2018
9. 9. Qoraqalpog‘iston Respublikasi va viloyatlarda huquqbuzarliklar profilaktikasi bo‘yicha amaliy tajriba materiallari
10. 10. National Strategy for Suicide Prevention (xalqaro tajribaga asosan)
11. 11. O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligining profilaktika inspektorlari faoliyatini tartibga soluvchi buyruq va yo‘riqnomalar